

alespoň stručná charakteristika vývojových rysů VTR, v níž, v souvislosti s vědeckým řízením průmyslu i jiných úseků lidské aktivity, **určující úloha lidského subjektu**, právě z pozic sociologického přístupu k němu, by vystoupila jistě komplexněji. Její plasticita by se vhodně propojila i s určením dnešní, převážně technické orientace inženýrské profese, kde příprava na zvládnutí mezilidských vztahů i jejich účinnou praktickou aplikací ve výrobním procesu je u inženýrských kádrů v průmyslové výrobě mnohdy úzkým profilem. Právě proto zůstává i výhledově stejně akutní jako nezanedbatelná.

Tudíž by bylo vhodné ji doplnit aspekty i přiměřené studijní **vysokoškolské průpravy**, v níž podobné úsilí plzeňské Škodovky (právě vývojově spojené nejen se jmény, ale i s úspěšným vědeckým úsilím obou autorů i celého ministerstva hutí a průmyslu — Jar. Šnobl a jiní) by chybět nemělo. Tím spíše, že by vývojově historický postup korigoval někdy hodně úzké a jednostranné pojetí komplexní socialistické racionalizace, u nás převážně zatím technické.

Metodologická hlediska na **prognostiku** (nejen Radovan Richta se svým kol., ale nověji i G. N. Volkov se svým důrazem na vedoucí úlohu vědy v socialistické společnosti, v jejím nedávném slovenském překladě), účinná paralela plánování výrobního i sociálního, tak bohatě nyní rozvíjeného právě v SSSR (a nacházející i svou účinnou obdobu v úsilí o sociální programy u odborářské organizace našich průmyslových podniků) tu nabízejí kvalitativně nové, pozitivní výhledy příštího vydání této práce, které zdaleka ještě nebyly tak akutní v době jejího vzniku.

Pro podobné pojetí nové redakce studie obou autorů mluví nejen závažný tematický dopad jejich práce, ale i teoreticky systematická průprava, sociologická orientace, politická praxe i celoživotní jejich zájem. Volá v této své příští úpravě i po širší své **masové resonanci** (odborné, odborové, příp. i stranické) v úsilí o zvědeckění její konkrétní aplikace. V podobném případě by ovšem muselo dojít nejen ke zvýšení tiskového nákladu studie, ale i k podstatné redukci její současné ceny, jejíž exkluzivní výše je v rozporu s možností její účinnější společenské, odborné i zájmové osobní recepce. A tento požadavek je jistě výhledově odstranitelný, neboť jde zatím jen o škodu věci samé.

Mojmír H á j e k

Volný čas po anglicku.

Bylo by pochopitelně bláhové očekávat od lektora společenských věd liverpoolské university, že napíše pojednání o volném čase z veskrze marxistických pozic; proto by také bylo sotva plodné polemizovat s Kenneth Robertsem nad jeho dílem **Leisure**¹ hned kvůli jeho úvodnímu tvrzení na první straně, že totiž zrod volného času v masovém měřítku je tou nejradikálnější změnou, která ovlivnila život dělnické třídy ve dvacátém století. Autor se ostatně snaží v prvních kapitolách své studie pohybovat na rádooby objektivním poli, abstraktně sterilním od ideologie; neplýtvá zpočátku komentáři a svá sdělení spíše kompiluje z výsledků novějších anglických (i některých dalších západoevropských a amerických) empirických výzkumů.

Nicméně s narůstajícími stránkami K. Roberts z tohoto abstraktního pole stále zřetelněji a cílevědoměji ustupuje. Už jeho důraz na ty výzkumy, které referují o oslabení vztahu mezi prací jedince a způsobem, jakým tráví volný čas, je přinejmenším problematický; autor tu sice cituje i některá opačná tvrzení (Whyte: Organizační člověk, Mills: Bílé límečky, Friedmann: Anatomie práce), avšak šmahem je odsuzuje pro nedostatečné empirické podepření (str. 24).

Obě závěrečné kapitoly díla jsou pak už vyložené spekulativní. V úvahách o perspektivách volného času ho autor nejen absolutně odtrhává od práce, nýbrž vidí v něm dokonce velmi konkrétní prostředek jakéhosi třídního smíru; postavení lidí ve výrobě je sice vzájemně rozděluje, ale protože volného času neustále přibývá, protože lidé na něj kladou stále větší důraz a rozdíl v jeho rozsahu i v jeho náplni se mezi různými skupinami čím dál více stírají, lze už nyní — a tím opodstatněji v budoucnu — hovořit o jednolitě, demokratické a všechny sociální rozpory automaticky odstraňující společnosti volného času. Osamostatnění volného času od vlivu ostatních sociálních

¹ K. Roberts: **Leisure**. Vydáno v řadě **Aspects of modern sociology — The social structure of modern Britain**. Longman Group Ltd., London 1970.

institucí je nejen základním rysem moderní společnosti (str. 92), nýbrž je možno dokonce připustit, že moderní společnost vůbec koncentruje celý svůj život právě kolem volného času (str. 101–102).

A když takto Roberts jednoduše vyřešil základní problém lidské historie, je už pro něho snadné odbýt v závěru i ty kritiky z vlastních řad, kteří poukazují na zhoubné důsledky zkomercionalizovanosti masové kultury a zvláště průmyslu volného času v západních společnostech. Všechno je vlastně i v tomto směru v pořádku — říká autor — neboť tvrzení o hrůzách zkomercionalizovaného průmyslu volného času pocházejí pouze od těch skupin, které přímo uvnitř tohoto průmyslu soupeří o větší vliv a zisk (str. 109–110). Neexistují žádné zhoubné důsledky, existuje jen „normální“ konkurenční boj. Zde je jakýkoli další komentář zbytečný.

V knize jsou ovšem některá místa, na nichž lze objevit s trochou dobré vůle i několik přijatelných — byť dílčích a omezených — podnětů. Je možné např. souhlasit se zjištěním, že „volný čas nebývá rigidně oddělen jako izolovaná součást lidského života; spíše je tomu tak, že proniká — a je pronikán — velkým množstvím aktivit různých typů, takže pokusy přesně změřit jeho rozsah... jsou nerealistické“ (str. 7). Podobně i pro naše podmínky platí, že volný čas je v zásadě distribuován v jistém pravidelném celospolečenském životním rytmu, určeném požadavky průmyslové výroby (str. 11–12); že volný čas a jeho naplnění se v posledních desetiletích stal relativně samostatnou a především obecně kalkulovanou kulturní hodnotou (str. 88–90) atd. Metodologickou inspiraci pak pro nás může svým způsobem znamenat několikrát citovaný výzkum lidských aktivit, provedený Výzkumným oddělením BBC v r. 1965;² zdá se, že tu dokázali nahradit sice přesnou, ale pracnou a nákladnou techniku časového snímku mnohem jednodušším, ale přitom stále ještě dostatečně validním a pro většinu empirických studií o volném čase zcela vyhovujícím postupem.

Avšak žeň těchto — navíc ještě omezených — kladů, které čtenáři zůstávají po prostudování Robertsovy knihy, je značně chabá. A tak hlavní efekt seznámení se s touto anglickou studií o volném čase spočívá v tom, že si nad jejími stránkami znovu důrazně uvědomíme existenci dvou zcela odlišných myšlenkových a ideologických systémů.

Pavel P á c l

² B.B.C. Audience Research Department, *The People's Activities*. B.B.C., London, 1965.